

Н. А. КОЛЕСНИК*

**КРУГЛИЙ СТІЛ У МИКОЛАЄВІ,
ПРИСВЯЧЕНИЙ 100-Й РІЧНИЦІ ПОЧАТКУ
ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

1 серпня 2014 року у Миколаєві відбувся круглий стіл на тему “Наслідки та значення “Великої війни” для світу та Миколаївщини”, присвячений 100-й річниці від дня початку Першої світової війни 1914–1918 років. У роботі круглого столу взяли участь науковці, архівісти і бібліотекарі, представники державних органів та органів місцевого самоврядування, навчальних закладів м. Миколаїв, засобів масової інформації. Це перший за останні 100 років захід у Миколаєві, спеціально присвячений Першій світовій війні.

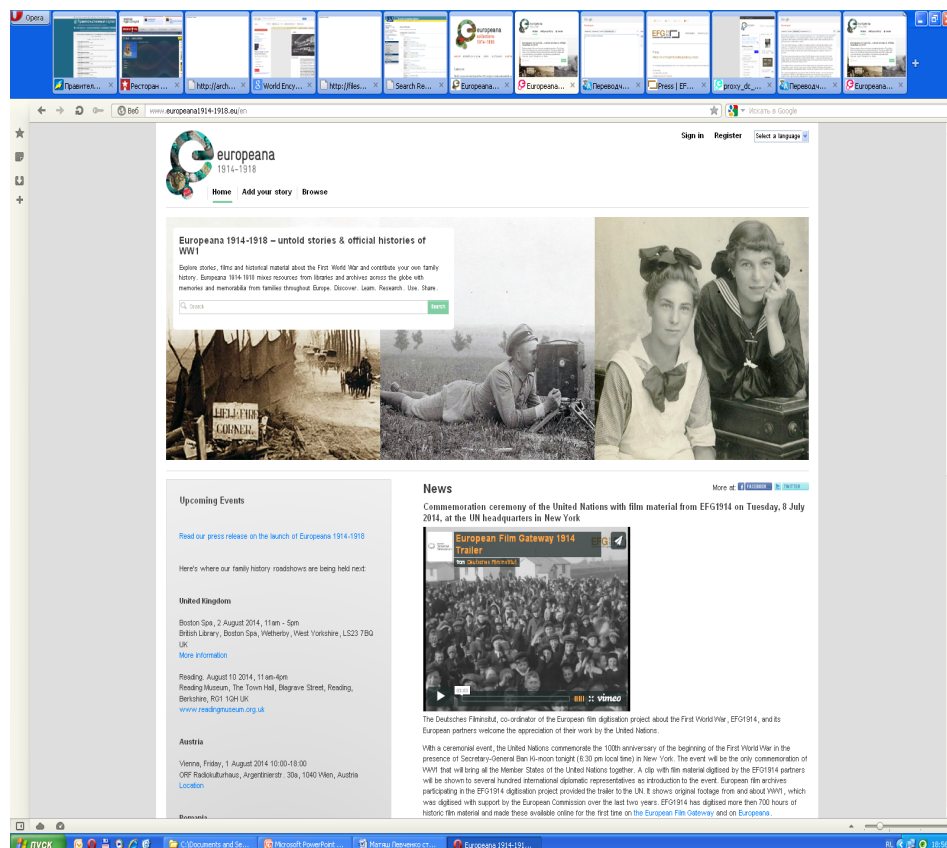
Зі вступним словом на відкритті круглого столу виступила модератор заходу – директор Держархіву Миколаївської області, к.і.н. Лариса Левченко, яка ознайомила присутніх із проектами бібліотек, архівів і музеїв Європи, присвяченими Першій світовій війні, та підкреслила важливість спільних зусиль інститутів пам’яті у справі висвітлення “забутої” війни, яка, проте, справила визначальний вплив не лише на подальшу історію народів Європи, а й усього світу, у тому числі України¹.

Л. Левченко повідомила, що проект “Europeana 1914–1918” створено з метою узагальнення трьох головних європейських проектів “Europeana Collections 1914–1918”, “European Film Gateway 1914–1919” та “Europeana 1914–1918 Family History Roadshows” з оцифрування матеріалів колекцій національних бібліотек, архівів і музеїв з історії Першої світової війни. Ініціатором спільного проекту виступив Оксфордський університет. До проекту приєдналися 20 країн Європи. Оцифровані книги, журнали, газети, офіційні документи, фотографії, листи, кінофільми, кінохроніка представлені на веб-сайтах <http://www.europeana-collections-1914-1918.eu/>, <http://www.europeana1914-1918.eu/en>, <http://project.efg1914.eu>. Ці сайти вже відвідало понад 12 млн осіб, понад 70 тис. відвідувачів скористалися їх матеріалами. Проект “Europeana Collections 1914–1918” створювався з метою удоступнення фондів національних бібліотек, архівів та музеїв, які містять опубліковані та неопубліковані історичні джерела часів Першої світової війни. Проект тривав три роки, протягом яких оцифровано і розміщено в Інтернеті понад 400 000 одиниць зберігання, раніше доступних дослідникам лише в читальних залах. У ньому брали участь бібліотеки, архіви

* Колесник Наталія Анатоліївна – заступник директора Державного архіву Миколаївської області.

та музеї Великобританії, Німеччини, Франції, Австрії, Італії, Бельгії, Сербії та інших країн. Цифрова колекція охоплює увесь спектр джерел (книги, газети, журнали, мапи, брошури, листівки, навіть дитячу літературу). Матеріали відображають різний досвід окремих осіб і груп населення на усіх сторонах конфлікту з етнічних, лінгвістичних, політичних, соціальних та релігійних точок зору. Це дозволяє дослідникам інтерпретувати історію, виходячи далеко за межі традиційних військово-історичних досліджень. Грандіозним за своїми масштабами є проект “European Film Gateway”, який акумулює хронікально-документальні фільми з 30 архівів країн Європи і з 2013 року надає доступ до понад 2300 фільмів. Це понад 710 годин документальних фільмів та 6100 годин кадрів кінохроніки, що вже оцифровані і представлені у вільному доступі в Інтернеті на веб-сайті <http://www.europeanfilmgateway.eu/1914>.

Директор гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, к.і.н. Олег Бобіна доповів про місце Першої світової війни в історії людства, вказав на її катастрофічні наслідки та людські жертви. У цій війні загинуло понад 9 млн

Головна сторінка офіційного веб-сайту проекту “Europeana 1914–1918”, присвяченого історії Першої світової війни.

військових та 7 млн мирних жителів, було поранено майже 23 млн чоловік. Заступник завідувача військової кафедри Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, к. і. н. Сергій Василенко у своїй доповіді зазначив, що під час Першої світової війни змінилася стратегія ведення бойових дій, з'явилися нові види родів військ та зброї, а саме: авіація, підводні човни, танки, хімічна зброя. Однак, попри все, це не злякало людство і почуття патріотизму було на високому рівні.

Доцент кафедри історії України Інституту історії та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, к. і. н. Владислав Пархоменко висвітлив події часів Першої

Лариса Левченко, директор Держархіву Миколаївської області, виступає із вступною доповіддю на відкритті круглого столу.

світової війни на Миколаївщині, звернувши увагу на мобілізаційні заходи, формування підрозділів збройних сил у Миколаєві, бойові подвиги окремих офіцерів та солдат, допомогу пораненим воїнам, родинам загиблих, біженцям, діяльність лазаретів. Доповідач підкреслив, що у наукових дослідженнях Першій світовій війні не приділено належної уваги, у тому числі й у Миколаєві цей круглий стіл є першим заходом, спеціально присвяченим “забутій” війні з 1918 року. Разом із виступом В.Пархоменко презентував свою монографію “У войны забытое лицо... Малоизвестные страницы Первой мировой”, видану Миколаївським національним університетом імені В. О. Сухомлинського 2011 року (179 с.).

Керівник обласного центру пошукових досліджень та редакційно-ви-

Обкладинка книги Владислава Пархоменка “У войны забытое лицо... Малоизвестные страницы Первой мировой”, підготовленої на підставі дослідження за документами Держархіву Миколаївської області.

Владислав Пархоменко, автор книги
“У войны забытое лицо...
Малоизвестные страницы
Первой мировой”.

ня того, що наша країна, яка знаходиться на кордоні між Заходом і Сходом, повинна бути єдиною державою, оскільки ідея поділу України на Західну і Східну була привнесена зовні саме за часів Першої світової війни.

Старший науковий співробітник, дослідниця Миколаївського некрополю, Тетяна Губська погодилася із тим, що тема Першої світової війни була “відсторонена”, а її учасники опинилися у “безіменній зоні”. Вона розповіла про дослідження захоронень офіцерів, що брали участь у війні, на миколаївському цвинтарі, вказала на необхідність реставрації надмо-

давничої діяльності, відповідальний секретар обласної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам’яті жертв війни та політичних репресій, к.і.н. Сергій Макарчук указав на уроки, які має винести світ та Україна з історії Першої світової війни. Перший з них – це непорушність кордонів та міжнародних угод. На жаль, останні події в Україні довели, що сьогодні зруйновано систему міжнародних договорів із безпеки. Другий урок – це необхідність підтримання балансу сил в Європі. Третій урок – усвідомлен-

Сергій Макарчук, відповідальний секретар обласної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам’яті жертв війни та політичних репресій.

гильних пам'ятників. Т.Губська представила власну працю “Город мраморных ангелов: Очерки”, що вийшла друком у миколаївському видавництві Ірини Гудим 2012 року (376 с.). Дослідниця запропонувала вшанувати пам'ять загиблих у війні хвилиною мовчання.

Старший науковий редактор робочої групи обласної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій Сергій Березний представив учасникам круглого столу план заходів, присвячених 100-й річниці Першої світової війни та зазначив, що в Миколаївській області вони реалізовані повністю. Завідувач гуманітарного відділу Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гмирьова Марина Саричева запропонувала присутнім огляд літератури з фондів бібліотеки на тему “Нетлінна сторінка історії: до 100-річчя від дня початку Першої

Тетяна Губська, автор книги “Город мраморных ангелов”, виступає із доповіддю на круглому столі.

Обкладинка книги Тетяни Губської “Город мраморных ангелов”, написана на підставі дослідження Миколаївського некрополю.

світової війни 1914-1918 років”.

Директор Держархіву Миколаївської області Л. Левченко представила учасникам круглого столу презентацію “Перша світова війна в документах Державного архіву Миколаївської області”, підготовлену співробітниками архіву (к. і. н. Л. Левченко, к. і. н. О. Серединський, М. Мельник та В. Левицький). До презентації включено документи з фондів: ф. 216 “Миколаївська міська управа”, ф. 221 “Миколаївська міська реміснича управа”, ф. 229 “Канцелярія Миколаївського градоначаль-

ника”, ф. 255 “Миколаївський комерційний порт Міністерства торгівлі та промисловості”, ф. 297 “Миколаївський суднобудівний завод “Наваль” Бельгійського акціонерного товариства”, ф. 300 “Миколаївський суднобудівний завод Російського суднобудівного товариства “Руссуд””, ф. 436 “Миколаївське відділення Балтійського суднобудівного і механічного заводу Морського відомства” та інших. Це урядові телеграми про початок війни, накази Миколаївського градоначальника про початок мобілізації, циркуляри Управління військової повинності Міністерства внутрішніх справ про правила набору ратників народного ополчення та списки ратників, призваних під час мобілізації 1914 року, документи про розміщення військових частин у Миколаєві, започаткування викладання військової справи в навчальних закладах міста. Щире зацікавлення учасників заходу викликали слайди, на яких були представлені документи про заснування Миколаївського міського комітету допомоги хворим і пораненим, організацію роботи лікувальних закладів Миколаївського градоначальства, створення міських та повітових лікарських комісій для огляду евакуйованих офіцерів та нижчих чинів, які перебували на лікуванні в медичних закладах цивільного відомства та “Червоного Хреста”, а також документи про діяльність Комітету із задоволення потреб, викликаних війною, при заводі “Наваль”, Миколаївського комітету Всеросійського міського союзу допомоги хворим і пораненим воїнам, Комісії із надання допомоги біженцям, Миколаївського комітету допомоги воїнам, які вийшли з шпиталів, Миколаївського відділення Українського товариства “Просвіта”. У Миколаєві за часів Першої світової війни на трьох суднобудівних заводах споруджувалися військові кораблі та підводні човни. Відтак до презентації включено документи про терміни будівництва міноносців та лінійного корабля “Императрица Екатерина Великая”, акти військової комісії із випробування суден військового флоту та про придатність підводних мінних апаратів лінійного корабля “Императрица Мария”, листи про артилерійське спорядження легких крейсерів типу “Адмирал Нахимов”, про організацію будівництва на верф’ях Акціонерного товариства Миколаївських заводів та верфей 12 міноносців типу “Ушаковский”, акти про випробування гідравлічного обладнання підводного човна “Нерпа” та виготовлення кованих деталей для підводного човна “Лебедь”, документи про будівництво десантних барж на стапелі заводу “Руссуд”, будівництво підводного човна “Утка”, інформації Центрального комітету правління Російського суднобудівного товариства і Товариства Миколаївських заводів та верфей про спільне будівництво легких крейсерів. Звернув на себе увагу учасників круглого столу протокол від 10 травня 1918 року засідання комітету правління Російського суднобудівного акціонерного товариства про розгляд постанови народного міністра Української Народної Республіки від 17 квітня 1918 року про призупи-

Засідання круглого столу, присвяченого 100-річчю початку Першої світової війни (читальня зала Миколаївської обласної наукової бібліотеки імені О. Гмирьова).

нення будівництва військових кораблів на всіх верф'ях і заводах Республіки. Презентація містила значну кількість фотоматеріалів із фондів Держархіву області та приватного архіву зnanого миколаївського історика військового суднобудування В. О. Левицького, а саме: фотографії ескадреного міноносця “Беспокойный”, лінійних кораблів “Император Александр III”, “Императрица Екатерина Великая” та “Императрица Мария”, плавучого доку та учасників його будівництва, підводних човнів “Лебедь” та “Орлан”, десантних барж на стапелях заводу “Руссуд”, головного десантного пароплаву “Эльпидифор”, ескадрених міноносців “Фидониси” та “Керчь”. Учасники круглого столу також зацікавилися слайдами, на яких розміщено документи про забезпечення Миколаєва продовольством та товарами першої необхідності під час війни, про ціни на хліб та продукти харчування, про підвищення тарифів на проїзд у громадському транспорті, про стан хлібного експорту через Миколаївський комерційний порт у першій половині 1914 року, про страйки робітників суднобудівних заводів та репресії проти їх учасників, про переслідування осіб, звинувачених у шпигунстві. Детальніше із презентацією можна ознайомитися на веб-сайтах: Державної архівної служби України (<http://www.archives.gov.ua/Sections/Vystavky-region.php>) у рубриці “Документальні виставки on-line регіональних архівів”, Миколаївської обласної державної адміністрації (<http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/ua/myko/1407399038/>) у розділі “Миколаївщина: Архівна справа” та Держархіву Миколаївської області (<http://www.mk.archives.gov.ua>).

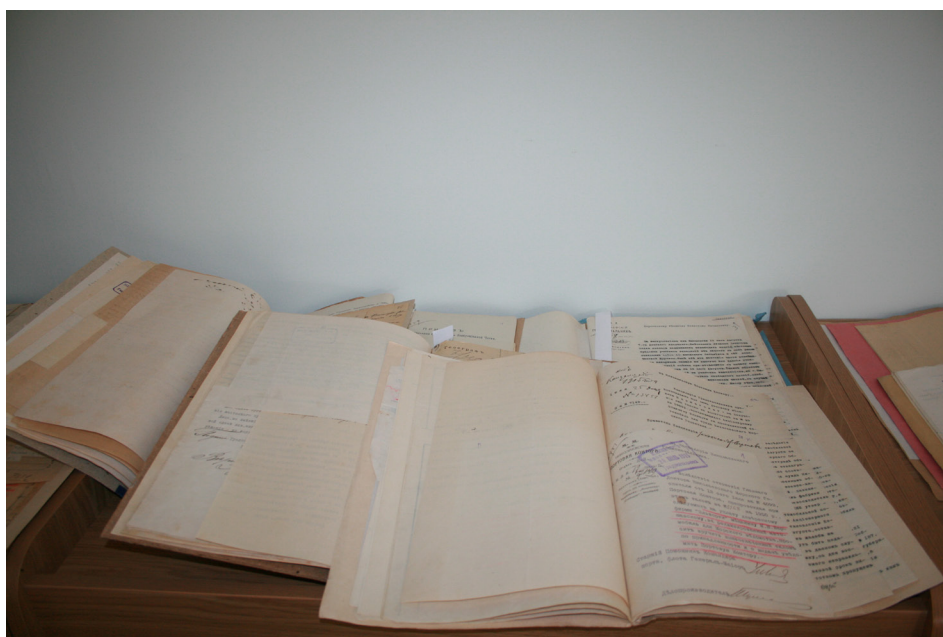
Учасники круглого столу переглядають презентацію
“Перша світова війна в документах Державного архіву Миколаївської області”.

У заключному слові директор Державного архіву Миколаївської області Лариса Левченко та директор Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гмирьова Надія Богза підтримали ідею співпраці бібліотек, архівів і музеїв у справі висвітлення суспільно-значущих тем в історії українського народу, однією з яких має стати історія Першої світової війни, якій за радянських часів не приділялося уваги, а також забезпечення належного зберігання та доступності історичних джерел для досліджень шляхом створення страхових фондів та оцифрування документів і книг. Учасники круглого столу схвалили проект рішення про подальші заходи щодо висвітлення подій Першої світової війни на Миколаївщині та увічнення пам'яті її учасників.

¹ У війні, яка відбувалася у Європі з 1 серпня 1914 року до 11 листопада 1918 року, брали участь, з одного боку, сили Антанти у складі Франції, Російської імперії (1914–1917), Британської імперії, Італії (1915–1918), Сербії, Румунії (1916–1918), Сполучених Штатів Америки (1917–1918), Японської імперії та ще 24 країн; з другого боку, сили Четверного союзу, а саме: Австро-Угорська імперія, Німецька імперія, Османська імперія та Болгарія. Війна спричинила переділ мапи Європи. З неї зникли Австро-Угорська, Німецька, Османська і Російська імперії, а також було закладено засади для розпаду Британської імперії. Чехословаччина, Естонія, Фінляндія, Латвія, Литва, Польща, Югославія отримали незалежність. Бойові дії закінчилися перемир'ям, підписаним 11 листопада 1918 року. Через шість місяців на Паризькій мирній

Виставки документів і книг з фондів Державного архіву Миколаївської області та Миколаївської обласної наукової бібліотеки імені Олексія Гмирьова, підготовлені до 100-річниці початку Першої світової війни.

Виставки документів і книг з фондів Державного архіву Миколаївської області та Миколаївської обласної наукової бібліотеки імені Олексія Гмирьова, підготовлені до 100-річчя від дня початку Першої світової війни.

конференції (1919–1920) підписано Версальський мирний договір (28 червня 1919 року) між державами-переможцями (США, Великобританією, Францією, Італією, Бельгією та іншими) та переможеною Німеччиною, яка взяла на себе відповідальність за спричинення війни та зобов'язалася виплатити 132 млрд марок репарацій. 10 вересня 1919 року у м. Сен-Жермен-ан-Ле (поблизу Парижа) підписано Сен-Жерменський мирний договір між союзними державами (США, Великобританією, Францією, Італією та Японією), державами, що утворилися на території колишньої Австро-Угорської імперії (Австрією, Чехословаччиною, Польщею, Румунією, Королівством Сербів, Хорватів і Словенців) та іншими учасниками війни (Бельгією, Грецією, Китаєм, Португалією, Кубою, Нікарагуа, Панамою та Сіамом). Договір констатував розпад Австро-Угорської імперії, закріпив післявоєнний устрій Європи та став причиною територіальних невдоволень ряду країн, у тому числі Росії. 4 червня 1920 року між країнами Антанти та Угорщиною підписано Тріанонський мирний договір, який зафіксував розпад Австро-Угорщини. Сен-Жерменський мирний договір констатував існування Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), проголошеної 19 жовтня 1918 року на територіях Галичини, Буковини та Закарпаття. 22 січня 1919 року ЗУНР об'єдналася із Українською Народною Республікою (УНР), проголошеною 7 листопада 1917 року. Однак договір не враховував вимоги Буковинського народного віча (Чернівці, 3 листопада 1918 року) про приєднання української частини Буковини до складу єдиної Української держави і передавав її Румунії; ігнорував рішення Собору Русинів (Хуст, 21 січня 1919 року) про приєднання до складу УНР Карпатської України і включав її до складу Чехословаччини. Тріанонський мирний договір остаточно закріпив передачу Карпатської України Чехословаччині. У липні 1919 року Галичину окуповано польськими військами, що спричинило ухвалення 15 березня 1923 року Радою Послів Антанти рішення про передачу Галичини Польщі.